

Borna Karanušić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

b.karanusic@hotmail.com

PRIKAZ *Hrvatske morfonologije*

BIBLIOGRAFSKA OZNAKA PRIKAZANOG DJELA:

Ivan Marković. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput, 2013.

Djelo *Hrvatska morfonologija* autora Ivana Markovića objavljeno je 2013. godine u nakladi *Disputa*, kao sedmo u nizu izdanja u biblioteci *Thesaurus*. Urednica je izdanja Tatjana Pišković, a njegovi su recenzenti Zrinka Jelaska i Josip Silić. U 206 stranica ova knjiga donosi opis glasovnih promjena u hrvatskom jeziku.

Knjiga se sastoji od petnaest poglavlja. Ona se (načelno) mogu podijeliti u tri cjeline: prva (opsežno prvo poglavlje) daje osnovni uvid u problematiku, pojmovlje i način pristupa građi. Druga (poglavlja 2–9) se bavi *fonološki uvjetovanim* glasovnim promjenama¹, a treća, pak, cjelina (poglavlja 10–14) opisuje *morfološki uvjetovane* glasovne promjene². Petnaesto je poglavlje *odatak* koji se dotiče onog što autor naziva „internacionalnim slojem promjena“.

Hrvatska morfonologija sustavan je, jezgrovit i pristupačan opis glasovnih promjena u hrvatskom jeziku. Posebnost djela, dakako, nije samo u tome što je i *prvi* okupljeni i usustavljeni takav prikaz. Uviđajući proturječja, neriješena pitanja, brojne previde te nedostatak jedinstvene metode među gramatikama hrvatskoga (pa i *unutar* pojedine od njih), autor pruža i dosljedno provodi vlastiti pristup glasovnim promjenama. Uzimajući u obzir kako opću tipologiju glasovnih promjena u jezicima svijeta tako i dosadašnje njihove opise u hrvatskome, autor, kako i sâm kaže, „terminološki aparat prilagođuje hrvatskomu materijalu“ i „promjene formulira induktivno, iz hrvatskoga materijala, ne tako da hrvatski jezični materijal pokušava uklopiti u kakve god unaprijed zamišljene okvire“ (str. VII)³. Posljedica je takva pristupa ta što se opsezi nekih pojmova nužno mijenjaju; tako primjerice *palatalizacija* (više) nije (samo) „*k g h* ispred *e i* prelazi u *č ž š*“, kako smo navikli vidjeti u školskim udžbenicima i gramatikama, već taj pojam preuzima i mnogo šira značenja. To pak ne znači da su *izmišljene* nove promjene, nego, kaže, „jednostavno je postojećim glasovnim promjenama dano ime“ (*ibid*).

Kada se obrađuje neka apstraktna tematika poput ove, naravno da je, s jedne strane, velik problem potrebna apstraktnost opisa i, s druge, težnja k razumljivosti jezika (što zna dovesti do pojednostavljenja te mjere da se promaši bit). Marković u tome, smatramo, postiže ravnotežu: problematika ove knjige jest jezik, a jezik je apstraktan. U skladu s time i njegov opis – ako želi biti precizni(ji)m – mora takav biti. Koncepti koji su nužni za razumijevanje mnogih pojava koje se obrađuju u ovoj knjizi, iako apstraktni, obrađeni su precizno i jezgrovito, a nedostatak jednostavnosti nadoknađuje se mjestimičnim (također preciznim) vizualnim prikazom ili dodatnim objašnjenjima. Dalje u prikazu posebnu ćemo pozornost posvetiti uvodnom

1 Po poglavljima to su: jednačjenâ konsonanata po zvučnosti (2), mjestu tvorbe (3) te njihovo ispadanje (4); umetanjâ *j* (5) i *a* (6); smjena *l* u *o* (7), prijeglas (8) te smjena *ě* [jata] u *e* (9).

2 Upoglavljeno kao: palatalizacija (10), sibilizacija (11), jotacija (12), „promjene u I. i II. glagolskoj vrsti“ (13) i prijevoj (14).

3 Svi se brojevi stranica navode prema izdanju o kojem se govori u ovom prikazu.

poglavlju jer, smatramo, u njemu su najvidljivije metodologijske razlike i novine u usporedbi s dosadašnjim opisima glasovnih promjena u hrvatskome.

U povećemu uvodnom poglavlju autor izlaže neophodan teorijski temelj za daljnja poglavlja. U početku je riječ o *morfonologiji* (1.1), koju definira kao „nauk o *morfološkim alternacijama*“ (str. 3), i o važnosti morfologije za razumijevanje glasovnih promjena. Čitatelj ovdje može naći osnovne podatke o fonološkim i morfološkim pojmovima poput *morfema*, *morfa*, *alomorfa*, o tzv. dubinskoj (npr. /rūk/ u *rùčica*) i površinskoj postavi (npr. rúč u *rùčica*) te još o mnogim drugim pojmovima koji su temelj daljnjih poglavlja.

Slijede zatim osnovni podaci o tipologiji glasovnih promjena (1.2). Autor donosi (načelnu) podjelu glasovnih promjena, „koja bi trebala vrijedjeti univerzalno u jezicima“ (str. 9). Upravo su tako i prikazane neke *krovne* vrste promjena poput *jačanja*, s jedne, i *slabljenja* glasova, s druge strane; razne vrste ispadanja i dodavanja glasova; metateza; asimilacije i disimilacije itd. U ovom dijelu ne samo da se osvješčuje čitatelja o tome da mu se u govoru odvijaju promjene koje najčešće ni ne zamjećuje (ili ih bar ne smatra *glasovnim promjenama*) nego se to i oprimjeruje na raznim jezicima (kako na hrvatskom i engleskom tako i na *egzotičnijima* poput baskijskoga).

U ostatku se poglavlja autor bavi problemima poput onoga zašto do glasovnih promjena uopće dolazi, o čemu one ovise i koji je njihov rezultat. Zatim slijedi opsežno objašnjenje o razrađenom načinu zapisa glasovnih promjena kojim će se koristiti (autor ipak u daljnjim poglavljima sve zapise promjena objašnjava i riječima). Na kraju autor u napomenama svraća pozornost na određene aspekte koje valja imati na umu pri čitanju. Tako se, primjerice, donosi ponešto o počecima morfonologije (str. 38–42), gdje se pokazuju ključne osobe discipline te zašto se neki korišteni termini baš tako i danas zovu. Potom o problemu sinkronije i dijakronije: problem koji autor začinje i u predgovoru jer su miješanje ili izostavljanje jednog ili drugog najočitiiji prigovori koji bi se mogli pristupu donijeti. Ukratko u vezi s tim kaže kako „sinkronija hrvatskoga ono je što se komutacijom, usporedbom postojećih, ostvarenih oblika dade ustvrditi (...) pa i ono što pisac ove knjige kao izvorni govornik osjeća kao sinkrono“ (str. VII). Također se problematiziraju pojmovi poput (raznih shvaćanja) palatalizacije, dubinske postave, hrvatskih glagolskih vrsta i sl.

Sve se spomenuto u tome uvodnom poglavlju i više nego dosljedno provodi u glavnom dijelu knjige – samim glasovnim promjenama. Opća shema izgleda otprilike ovako: Donosi se zapis pravila (kojeg već), zatim riječima pojašnjeno pravilo.⁴ Za svako pravilo potom slijede okoline u kojima se ono provodi. Te su okoline pobrojane i

⁴ Osim u poglavlju o jotaciji (12), u kojem se iz posebno objašnjenih razloga opis riječima daje u uvodnim odlomcima.

razvrstane prema vrsti riječi, unutar kojih su afiksi koji promjene uzrokuju posloženi abecedno. K tomu dani primjeri (kojih je, srećom, mnoštvo) najčešće su popraćeni morfskom raščlambom (gdjegdje i izgovorom ili slogovnim ustrojem) kako bi izvod iz *dubinske* u *površinsku* postavu bio jasan. Ako je to potrebno (a najčešće jest), autor nakon toga donosi *Napomene* u kojima se naširoko izlažu ili iznimke od pravila, ili kakve nelogičnosti, ili kakve razlike u tumačenjima i sl. Sve je to, naravno, kao i u cijeloj knjizi, popraćeno fusnotama koje upućuju na literaturu ili pak služe kao svojevrsan *by-the-way* (uvijek zanimljiv, koristan, često i zabavan).

U djelu kao cjelini valja, dakle, primijetiti nekoliko stvari: Prvo, autor u djelu donosi kompletan, razrađen i iznimno detaljan opis glasovnih promjena. Drugo, on to čini dosljedno, jedinstvenom metodom. Nije nevažno napomenuti da se ta metoda ne sastoji od isključive primjene neke od lingvističkih teorija, već se od različitih uzima ponešto. Vidljivo je to, primjerice, u tome što se autor svjesno udaljava od striktna razdvajanja *jezičnih razina*: drugim riječima, za razumijevanje je glasovnih promjena poznavanje morfologije (pa i ostalih *razina*) jednako nužno kao i poznavanje fonologije (i obratno). Lajtmotiv u knjizi svakako je i inzistiranje na *izvornom govorniku* i *izvornogovorničkoj svijesti*, naravnomu, što također pokazuje koliko je autoru stalo do *opisa* a ne *propisa*. Zajedno s tim dolazi i činjenica da ova *Morfonologija* nije „Morfonologija hrvatskoga standardnoga/književnoga jezika“: u knjizi se autor itekako oslanja na razgovorni (u usporedbama čak i dijalektalni) jezik, navodi kako „razgovorni jezik [uzima] kao nadregionalnu i supstandardnu činjenicu“ (str. 99: fusnota 164). Autor se, k tomu, koristi zapisom glasovnih promjena kakav je uvriježen u generativnoj gramatici, a naglasak na jezičnoj tipologiji prožima cijeli uvodni dio knjige.

Valja primijetiti i obilatu količinu referentne literature, što samo pokazuje da autor iscrpno poznaje povijest discipline i da, iako je svjestan da *ne izmišlja toplu vodu*, unatoč tomu predstavlja gradivo u sasvim novom svjetlu. I na kraju (a, smatramo, nimalo nevažno) kroz cijelu je knjigu vidljiva ta autorova već dobro poznata igra jezikom i suptilni humor, koji čitatelja nagnaju da obraća pozornost na fusnote (kojih je čak 349) i da nastavi listati stranice.

Sve u svemu, *Hrvatska morfonologija* Ivana Markovića sasvim je sigurno više nego vrijedan prinos hrvatskom jezikoslovlju, a s obzirom na to da je djelo nastalo iz višegodišnjeg predavanja gradiva svojim studentima, njegova udžbenička narav učinit će ga pristupačnim i preglednim za svakoga tko želi ovladati tematikom.